

IN MEMORIAM

PROFESORS PĀVELS DOLUHANOVŠ
(01.01.1937.–06.12.2009.)

Pāvels Doluhanovš Suļkas apmetnē Lubāna mitrājā
1969. gada 27. jūlijā

Pagājušā gada 6. decembrī 72 gadu vecumā Lielbritānijā miris Austrumeiropas aizvēstures emeritētais profesors Pāvels Doluhanovš. Nāve pārāgri pārrāvusi šī enerģiskā, izcili izglītota inteliģenta – zinātnieka darbīgo mūžu, kas, sākot ar 1990. gadu, bija saistīts ar Ņūkāslas pie Tainas (*Newcastle upon Tyne*) universitātes Arheoloģijas departamentu Apvienotajā Karalistē.

Zinātnieka karjeru Pāvels Doluhanovš uzsāka 1958. gadā Zinātņu akadēmijas Arheoloģijas institūtā Sanktpēterburgā kā paleoģeogrāfisko pētījumu laboratorijas asistents, bet, institūtu atstājot 1989. gadā, bija šīs laboratorijas vadītājs.

Pagājušā gadsimta 60. gadu vidū Pāvels Doluhanovš izvērta aktīvus paleoģeogrāfiskos pētījumus Daugavas baseinā – ne tikai tās augštecē – Usvjatu, bet arī vidustecē – Lubāna mitrāja ģeomorfoloģiskajā reģionā.

Strādādams Arheoloģijas institūtā Sanktpēterburgā, kur bija lieliska jaunākās aizrobežu literatūras bibliotēka, kā arī bieži viesojās Viduseiropas un Rietumeiropas arheologi, Pāvels Doluhanovs pievērsās jaunam interdisciplināru pētījumu virzienam, kura galvenās tēzes tika publicētas rakstā par arheoloģisko kultūru hronoloģijas izstrādes paleoģeogrāfiskajiem principiem (1965).

Faktiski šos pētījumus stimulēja 60. gadu arheoloģiskie atklājumi akmens laikmeta apmetnēs, kuru kultūrslāņi bija veidojušies kūdrā, Daugavas augšteces baseinā, kur izrakumus vadīja Aleksejs Mikļajevs (Valsts Ermitāžas Pirmatnējās sabiedrības nodaļa, Sanktpēterburga), un Daugavas vidustecē – Lubāna mitrājā, kur sērijveidā bija atklātas labi stratificētas apmetnes un kur darbi norisa Franča Zagorska un šo rindu autores vadībā (LZA Vēstures institūta Arheoloģijas nodaļa).

Tieši Pāvels Doluhanovs paņēma pirmos paraugus radioaktīvā oglekļa datējumiem no Franča Zagorska vadītajiem arheoloģiskajiem izrakumiem Osas vēlā mezolīta un agrā neolīta apmetnē, nododot tos specializētajai laboratorijai Sanktpēterburgas Arheoloģijas institūtā. Rezultāti nebija ilgi jāgaida – parādījās pirmie šīs tik nozīmīgās Latvijā atklātās vēlā mezolīta un agrā neolīta apmetnes absolūtie datējumi.

Arī pārējās jaunatklātajās apmetnēs, kurās norisa intensīvi arheoloģiskie izrakumi, – vēlā neolīta Aboras apmetnē, kas tagad uzskatāma par vieniņo šī laikmeta fundamentāli izpētīto apmetni Latvijā, tāpat vidējā neolīta Piestiņas, Suļkas un Zvejsalu apmetnēs tika ņemti paraugi radioaktīvā oglekļa vecuma noteikšanai. Tā pamazām Pāvela Doluhanova rakstos sāka parādīties ne tikai Usvjatu, bet arī Lubāna mitrāja arheoloģisko objektu radioaktīvā oglekļa paraugu absolūtā vecuma datējumi, nokļūstot pat līdz populārā ASV iznākošā zinātniskā žurnāla “*Radiocarbon*” slejām.

Pāvels Doluhanovs Austrumvācijā publicēja arī referātu, kas bija nolasīts IX INQUA (*International Union for Quaternary Research*) kongresā Jaunzēlandē, par Baltijas jūras un Ziemeļaustrumu Baltijas areāla iekšējo ūdeņu līmeņu izmaiņām holocēnā (1973). Tieši šeit savu tēzu pamatošanai Pāvels Doluhanovs izmantoja Sārnates un Sventājas reģionu ģeoloģisko urbumu slāņu vecumus Ancilus ezera un Litorīnas jūras transgresiju un regresiju noteikšanai. Savukārt iekšējo jeb kontinentālo ūdeņu līmeņa svārstībām tika izmantoti Osas vēlā mezolīta un Suļkas gitijas slāņu vecumi transgresijām, bet regresijām – pirmajai – Suļkas un Osas, otrajai – Piestiņas, trešajai – Osas, Eiņu un Suļkas, ceturtajai – Aboras vēlā neolīta apmetnes paraugu radioaktīvā oglekļa datējumi.

Pavisam ar Pāvela Doluhanova palīdzību Lubāna mitrājā datēti 17, bet Usvjatu mikroreģionā – 6 radioaktīvā oglekļa paraugi (1973). Tas bija patiešām labs sākums mezolīta–neolīta kultūru periodizācijas ieviešanā toreizējā Latvijas arheoloģijā, izvirzot tieši akmens, nevis kādu citu laikmetu moderno datēšanas metožu pielietojumā.

Kopš 1990. gada Pāvels Doluhanovs strādāja Apvienotajā Karalistē – bija lektors (*reader*) Nūkāslas pie Tainas universitātes Arheoloģijas departamentā.

Pāvels Doluhanovs ir publicējis 12 grāmatas. To vidū “*Ecology and Economy in Neolithic Eastern Europe*” (1984), “*Environment and Ethnicity*

in the Ancient Near East” (1994) un “*Early Slavs: Eastern Europe from the Kievan Rus*” (1996). Sanktpēterburgā izdotā krievu valodā sarakstītā Pāvela Doluhanova grāmata “*Istoki etnosa*” (2000) var mūs īpaši ieinteresēt, jo tur ir runa arī par Austrumbaltijas mezolīta-neolīta kultūrām.

2002. gadā Pāvels Doluhanovs kļūst par emeritēto profesoru un darbu turpina personālā katedrā (*personal chair*) Vēstures pētījumu skolā (*School of Historical Studies*) tajā pašā Ņūkāslas pie Tainas universitātē.

Pāvelu Doluhanovu kolēģi, kas strādāja kopā ar viņu, raksturoja kā kosmopolītu ar lieliskām un elegantām ne tikai dzimtās krievu, bet arī angļu, franču un vācu valodas zināšanām.

Pagājušā gada 15.–20. septembrī 15. Eiropas arheologu asociācijas saieta laikā Riva del Gardā (Trento, Itālija) Pāvels Doluhanovs nolasīja divus referātus. Viens no tiem bija kolektīvs referāts, kura sagatavošanā piedalījušies arī Kanādas un Turcijas zinātnieki. Referāts bija veltīts IGCP 521-INQUA 0501 projektam “Kaspijas – Melnās jūras – Vidusjūras koridors pēdējo 30 ky laikā: jūras līmeņa izmaiņas un cilvēku adaptācija”. Šis projekts, kas uzsākts 2005. gadā, piedaloties 20 valstīm, tika realizēts četrās dimensijās – ģeoloģiskajā, paleodabas, arheoloģiskajā un matemātiskajā, ar GIS bāzētu matemātisko modelēšanu.

Otrā rītā Pāvels Doluhanovs nolasīja kopā ar A. Šukurovu sagatavoto referātu “*Central Asia in Prehistory: key issues and new evidences*”. Satiekot referentu koridorā pēc šīs uzstāšanās, viņš bija patiesi laimīgs un smaidīgs, gatavs apkampt visu pasauli. Jā, bija jau par ko priecāties.

Pazīstot Pāvelu Doluhanovu no 50. gadu beigām – jau studiju gados Sanktpēterburgā – un vēlāk sadarbojoties zinātniskajā sfērā, ir jāatzīmē viņa milzīgā erudīcija, vienkāršība, visu nezināmo padarot saprotamu un skaidru. Taktiskums, dziļā inteliģence cilvēku komunikācijas jomā, neliekot sevi uzskatīt par kaut ko īpašu, padarīja viņu pieejamu. Viņa vecāki, tā aura, kas valdīja mājās ap viņu un viņa viesiem, – tas viss bija toreiz apbrīnas cienīgs.

Ir jāpiekrit Pāvela Doluhanova pēdējo gadu kolēģiem, ka viņš ir nodzīvojis divas dzīves, tik dažādas un tomēr spīdošus rezultātus nesošas, turklāt kā dzimtenē, tā arī otrajā darba vietā, nesavtīgi kalpojot zinātnes mūzai līdz pēdējam bridim.

Ilze Loze